

Dr.sc. Ladislav Bognar, red.prof.

Učiteljski fakultet u Osijeku

PEDAGOGIJA KAO ODRAZ POSTOJEĆEG ILI KREIRANJE MOGUĆEG

Sažetak

Pedagogija je u nas do sada prošla kroz nekoliko metodoloških razdoblja, a danas se zaplela u mrežu pozitivizma. Pokušaj da se metodologija prirodnih znanosti primijeni na društvene znanosti i težnja za matematizacijom pedagoških fenomena dovela je do potpunog razdvajanja pedagoške teorije od prakse. Tzv. izvorni znanstveni i pregledni radovi, koji su uvjet za napredovanje u pedagojskim znanostima, svode se na statističke vratolomije i jalovo fraziranje ili besmisleno prepričavanje drugih autora. Takve radove nitko ni ne čita osim možda samih autora, pa oni isključivo služe za osobno znanstveno dokazivanje. No ostaje upitno značenje takve pedagojske znanosti kao i kvalitete znanstvenih kadrova odabranih na taj način. Ponovno smo se našli u situaciji da dokazujemo tezu kako je praksa bez teorije slijepa, a teorija bez prakse jalova.

Budućnost pedagogije kao i ostalih znanosti leži u njenoj kreativnosti, u sposobnosti da kreira nove odgovore na nove izazove. To nikako ne znači metodologijsku isključivost, ali svakako znači drugačiji pristup pedagoškim studijima, doktorskim studijima, vrednovanju znanstvenih radova, ali i istraživačkih projekata, koncepciji pedagojskih časopisa, kao i kvalitetno novi odnos između teorije i prakse. To znači afirmiranje novih obrazaca pristupa pedagoškim fenomenima.

Ključne riječi: pozitivizam, kritičnost, kreativnost, otvorenost, novi obrasci.

Uvod u problem

Kad je A. Comte u prvoj polovici devetnaestog stoljeća izložio svoje osnovne postavke pozitivizma bio je to svakako značajan iskorak u razvoju znanosti koja se tada još koprcala u mreži ispraznog teološkog i metafizičkog nadmudrivanja. Slično je bilo i s biheviorizmom koji je također nastao u želji da se o čovjeku ne spekulira nego da se egzaktno proučava ono što je dostupno osjetilima i objektivnom promatranju – ponašanje. J. Watson i njegovi sljedbenici svakako imaju zasluga što je izučavanje čovjekovog psihičkog života krenulo u pravcu istraživanja. Ne treba zanemariti ni povijesnu ulogu koju su imali začetnici psihometrije L. L. Thurstone, E.L. Thorndike, J.P. Guilford koji su sredinom prošlog stoljeća ne samo razvili mnoge instrumente za mjerenje psihičkih pojava nego su i uveli korištenje statistike. Sve je to utjecalo i na pedagogiju koja je izlaz iz razdoblja „trebologije“ vidjela u primjeni empirijskih istraživanja i korištenju matematike. Čak se tvrdilo da se svaka znanost može smatrati znanošću toliko koliko je u stanju koristiti matematičke pokazatelje pa se to nastojalo učiniti i s pedagogijom. Nažalost ono što se dogodilo s tim pristupom u današnjoj pedagogiji, a posebno u našoj sredini, dovelo je do razdvajanja teorije od prakse jer se teorijski radovi svode na statističke vratolomije koje nitko ne čita, a malo tko i razumije, uglavnom se snima postojeće stanje koje se takvim pristupom ne mijenja.

U svojim radovima Branko Bognar (2001., 2008.) je u više navrata pisao o teorijskom aspektu ovog problema razlikujući ontološku¹, epistemološku² i metodološku³ razinu u dominantnim paradigmatima

---

¹ Ontologija je filozofska disciplina, i ona je učenje o bitku i njegovim općim fundamentalnim i konstitutivnim određenjima (ona je opća metafizika). Riječ je grčkog porijekla (ὄντος od εἶναι što znači *biti* i λόγος kao rječ, pojam).

od kojih navodi pozitivističku, postpozitivističku, kritičko teorijsku, konstruktivističku, sudjelujuću. Ovaj rad se nadovezuje na taj teorijski pristup, a u ovom zborniku je njegov rad „Pedagogija na putu prema pluralizmu znanstvenih paradigmi i stvaralaštvu“ koji smo prvotno zamislili kao zajednički, ali smo kasnije odlučili da napišemo dva rada koja se bave na različite načine ovom problematikom. Ovdje izdvajam tablicu u kojoj se vidi pregled ovih različitih teorijskih pristupa (tablica 1). Za ovu problematiku su svakako relevantni i radovi Milana Polića (2001.), ali na različite načine i radovi Marka Mušanovića (1996.) i Antuna Mijatovića (2001.). Filozofski aspekt ove problematike nalazimo kod Berislava Žarnića (1996.), a i moj rad „Pedagogija u razdoblju postmoderne“ predstavlja teorijsko polazište za ovu raspravu.

Područje	Pozitivizam	Postpozitivizam	Kritička teorija	Konstruktivizam	Sudjelujuća paradigma
Ontologija	Naivni realizam – »stvarna« stvarnost, ali spoznatljiva	Kritički realizam – »stvarna« stvarnost, ali spoznaja je probabilistička, odnosno nije savršena	Historijski realizam – virtualna stvarnost oblikovana socijalnim, političkim, kulturnim, ekonomskim, etničkim i spolnim vrijednostima kristaliziranim tijekom vremena	Relativizam – lokalne i specifično konstruirane stvarnosti	Sudjelujuća stvarnost – subjektivno-objektivna stvarnost rezultat je uma i danog kozmosa
Epistemologija	Dualizam/objektivizam: istinita otkrića	Modificirani dualizam/objektivizam; kritička tradicija/zajednica; otkrića su vjerojatno istinita	Transakcijska/ subjektivistička; otkrića su vrijednosno posređovana	Transakcijska/ subjektivistička; otkrića su stvorena	Kritička subjektivnost u sudjelujućoj transakciji s kozmosom; proširena epistemologija iskustvenog, propozicijskog i praktičnog znanja; suradnički stvorene spoznaje
Metodologija	Ekperimentalna/manipulativna; potvrđivanje hipoteza; prevladavaju kvantitativne metode	Modificirana ekperimentalna/manipulativna; kritički multiplizam; opovrgavanje hipoteza; moguće je uključiti kvalitativne metode	Dijaloško/dijalektička	Hermeneutička/dijalektička	Političko sudjelovanje u suradničkim akcijskim istraživanjima; primat praktičnog; korištenje jezika utemeljenog na zajedničkom iskustvenom kontekstu
Aksiologija	Propozicionalno spoznavanje svijeta je samo po sebi cilj i intrinzična vrijednost	Propozicionalna, transakcijska spoznaja je instrumentalno vrijedna kao sredstvo društvene emancipacije, koja je sama sebi svrhom i predstavlja intrinzičnu vrijednost	Propozicionalna, transakcijska spoznaja je instrumentalno vrijedna kao sredstvo društvene emancipacije, koja je sama sebi svrhom i predstavlja intrinzičnu vrijednost	Praktičko spoznavanje mogućnosti razvika uz stvaranje ravnoteže između autonomije, suradnje i hijerarhije u kulturi je cilj po sebi, intrinzična vrijednost	

Osnovna polazišta različitih istraživačkih paradigmi (Reason i Heron prema Bognar.B. 2008.)

Cilj i metodološki pristup

Ovim radom želimo kritički analizirati postojeće stanje u našoj pedagogiji posebno u pristupu znanstvenim istraživanjima, znanstvenim projektima, izradi magistarskih i doktorskih radova, kao i kriterijima za objavljivanje u pedagoškim časopisima. Posebno želimo ponuditi neka nova rješenja u kreativnom pristupu pedagoškim pojavama, ali i u načinu prezentiranja pedagoških radova pa ovaj oblikujemo prema postupku „Radionica budućnosti“ koji ima tri osnovna dijela: (1) Kritička analiza sadašnje pedagoške teorije i prakse pod nazivom „Knjiga žalbi“, (2) oluju mogućih ideja za drugačiji pristup pedagoškim pojavama s posebnim naglaskom na kreativne pristupe i (3) razradu nekoliko mogućih kreativnih pristupa pedagoškim problemima.

² Epistemologija (iz grčkoga επιστήμη - episteme, "znanje" + λόγος, "logos") ili teorija znanja je grana filozofije koja se bavi prirodom i dosegom znanja.

³ Metodologija je znanost o metodama, načinu znanstvenog istraživanja.

Knjiga žalbi

Stanje u koje je danas ušla pedagojska znanost može se protumačiti kao radikalno razdvajanje teorije od prakse pa se u praksi događaju promjene koje nisu teorijski utemeljene nego su rezultat volontarističkih odluka odozgo. Kao primjer takve prakse možemo navesti uvođenje HNOS-a koje je počelo tako što je tadašnji ministar listajući školske knjige svog djeteta uočio da postoje mnoge nepotrebne činjenice i pokrenut je projekt koji se zvao „Katalozi znanja“. Okupio se velik broj uglavnom pedagoški nekompetentnih pojedinaca koji su trebali realizirati ovu zamisao. I da ne duljimo, potrošeni su novci, a samo je malo inoviran postojeći program koji je nazvan HNOS iako je i taj pojam krivo upotrijebljen.

Pedagoška teorija pak nije u funkciji mijenjanja prakse, što bi morao biti njen smisao, nego se ona, kad se i bavi praksom, svodi na anketiranja i eventualno konstatiranje postojećeg stanje koje bi tamo netko treba promijeniti. Budući da ti koji bi to eventualno trebali promijeniti u tome ne sudjeluju, a takva teorija do njih ni ne dopire, imamo primjer teorije koja je sama sebi svrhom. Tzv. „izvorni znanstveni radovi“ svode se na dokazivanje više-manje poznatih stvari i oni po definiciji ne trebaju nuditi nešto novo niti trebaju nešto promijeniti u praksi nego je važno da se drže obrasca: problem, hipoteze, metodologija, rezultati, interpretacija, rasprava i zaključak. Pri tome je posebno važno korištenje statistike pri čemu imamo dva pristupa: jedan su autori koji znaju statistiku, ali ne poznaju pedagošku problematiku niti se njome bave, a drugi su oni koji nešto znaju o pedagogiji ali ne poznaju statistiku, a da bi im radovi bili „znanstveni“ moraju je koristiti obično tako da im netko drugi izračuna te pokazatelje: Obično se radi tako da taj koji je računao ni ne razumije što je izračunao jer ne poznaje suštinu problema, a onaj tko poznaje problematiku ne zna što mu znače ti pokazatelji pa se obično takvi radovi završavaju zaključkom kako je situacija vrlo složena.

Budući da sam često u prilici recenzirati takve radove ne znam što učiniti jer je uobičajena praksa da se tako radi i da se to priznaju kao vrhunski znanstveni radovi i dok se pristup ne promijeni nepravедno je da ja prema pojedincima unosim kriterije koje nitko ne primjenjuje. Zato je važno da se izađe iz te pozitivističke paradigme koja je u ovom obliku postala besmislena. Navodim dva primjera čije autore ne znam budući da su recenzije anonimne (što mislim da je također loše).

Nakon što je autor proveo anketu s učenicima i studentima i izračunao cijelu šumu složenih statističkih pokazatelja imamo ovakav komentar:

Generalno gledano... možemo očitati nekoliko pedagoški značajnih nalaza: 1) Samoregulacijska efikasnost jeste značajan prediktor pozitivnih emocija učenika i studenata jer samo dvije njene komponente objašnjavaju 44% varijance ovog odnosa ($R^2 = 0,44$; Shema 3, lijevi dijagram); 2) Iako su svih pet komponenata samoregulacijske efikasnosti u značajnoj korelaciji (Shema 3, veličine na elipsama), regresijska analiza isključila je tri komponente samoregulacijske efikasnosti kao prediktore pozitivnih emocija u nastavi, što ukazuje da u današnjim školama i na fakultetima vladaju uvjeti koji ne potiču sve komponente samoregulacije učenika i studenata; 3) Negativne emocije kao medijacijska varijabla u kombinaciji s pozitivnim emocijama nemaju značajnijeg utjecaja na komponente samoregulacijske efikasnosti (Shema 3, desni dijagram) iako su u značajnoj negativnoj korelaciji s tim komponentama.

Ukoliko kao čitatelj/čitateljica ovog teksta niste ništa razumjeli htio bih vas utješiti jer se tu i nema što razumjeti. Radi se o hrpi besmislenih razglabanja o statističkim pokazateljima, a da se o samoj temi (radilo se o emocijama) ništa ni ne govori. Ono što smo znali na početku ovog teksta to znamo i na kraju, a u praksi će i tako ostati sve po starom. Evo još jednog karakterističnog primjera:

Na devet analiziranih podskupova upitnika (96 čestica) dobiveno je dvanaest latentnih dimenzija (od jedne do tri latentne dimenzije na svakom podskupu čestica). Dobiveni su se koeficijenti pouzdanosti (Cronbach α) svakoga podskupa čestica upitnika kretali u rasponu od 0,70 do 0,86. Tako je bilo moguće prihvatiti prvu istraživačku hipotezu kako u podskupovima upitnika za procjenu stavova razrednih učitelja egzistiraju pouzdane latentne dimenzije. Neke je dimenzije, zbog nižih vrijednosti koeficijena pouzdanosti, ipak potrebno prihvatiti s izvjesnom ogradom i u nastavku istraživanja dodatno ih provjeriti.

Ni ovdje naravno niste ništa razumjeli, a nema ni potrebe da se trudite. Njegujući ovakve pristupe u pedagoškim časopisima, u magistarskim i doktorskim radovima i priznajući jedino takve pristupe kao uvjete za znanstveno napredovanje ne samo da se pedagogija sve više ukopava u besmisao vlastitog postojanja nego se i vrši negativna selekcija „znanstvenih“ kadrova koji se uglavnom bave nepotrebnim poslom. Podsjeća me to na jednog pedagoga osnovne škole koji se u svojoj školi bavio „znanstvenim istraživanjem“ i zbog toga nije imao vremena rješavati probleme nasilja među djecom svoje škole, i baviti se problemom širenja ovisnosti i nezadovoljstvom roditelja.

No ako ne znate statistiku još uvijek i za vaše znanstveno napredovanje ima šanse. Postoje tzv. „pregledni radovi“. Treba odabrati temu kojom ćete se baviti i pročitati desetak autora i to jednostavno prepričati i pravilno citirati pri čemu morate paziti da pravilno koristite vankuverski ili harvardski pristup. To što u tekstu nećete iznijeti ništa što već nije poznato ili niste kreirali niti primijenili ništa novo, što vaš rad nema veze s pedagoškom praksom nije važno, ali ako ste nedosljedni u citiranju urednik će vam tekst svakako vratiti na doradu. Naravno da je u pedagogiji važno da stalno nanovo ne otkrivamo toplu vodu i da moramo poznavati što je o temi kojom se bavimo već rečeno, ali to ima smisla ako mi idemo dalje od onoga što je do sada učinjeno. Nažalost pregledni radovi se uglavnom svode na prepričavanje pročitano i predstavljaju više ili manje uspješno prepisivanje.

U vrednovanju pedagoških znanstvenih projekata također se podržava ta odvojenost od pedagoške prakse i projekti se vrednuju ne po tome koliko su nešto promijenili nego po tome koliko je objavljeno naslova. Realizirajući projekt „Poticanje stvaralaštva u cjeloživotnoj edukaciji učitelja“ u izvještaju o realizaciji projekta dali smo naglasak na to koliko je zajednica učenja organizirano s učiteljima, što je sve promijenjeno u praksi, kako je promijenjen pristup u nastavi s budućim učiteljicama i učiteljima, kako je inovirano cjeloživotno osposobljavanje učitelja, da je pokrenut internetski časopis EJOLTS na engleskom jeziku, da je održan internacionalni stručno-znanstveni skup i izdan dvojezični zbornik, naveli smo i neke važnije radove koje smo objavili, ali ne sve. Projekt je dobio negativnu ocjenu budući da se samo vrednovao broj objavljenih radova. Nakon što smo napisali prigovor i dopisali sve radove koje smo objavili u projektu odobren je nastavak projekta, ali su mu sredstva smanjena za 50%. Projektima koji su se svodili samo na objavljene radove sredstva su povećana.

Pri prijavljivanju doktorskih disertacija postoji formular koji doktorandi moraju popuniti, a koji je konstruiran isključivo prema pozitivističkoj paradigmi. Ukoliko kandidat/kandidatkinja to ne učini ne

može prijaviti doktorat. Tako se npr. obavezno traži navođenje hipoteza iako se u drugim paradigmatama to ne samo ne traži nego smatra pogrešnim pristupom. Na taj način se pokazuje da se ove druge paradigme ne uvažavaju i najdalji doseg je toleriranje postpozitivističke paradigme u kojoj se govori o kvantitativnom i kvalitativnom pristupu. Normalna posljedica je da su doktorati uglavnom snimanje postojećeg stanja koji se zasnivaju na anketiranju i obilnom statističkom preračunavanju dobivenih rezultata.

Da bismo izašli iz jednodimenzionalne pozitivističke paradigme u zbornik pod naslovom „Poticanje stvaralaštva u odgoju i obrazovanju“ (Bognar, L i drugi, 2009.), u kojem su objavljeni radovi o raznim vidovima pedagoškog stvaralaštva, radove nismo vrednovali kriterijima pozitivističkog pristupa nego su radovi svrstani prema kriterijima stvaralačkog pristupa (lateralnog mišljenja). (Vidi: http://kreativnost.pedagogija.net/knjiga/Encouraging_creativity_in_education_book.pdf Dok ovo pišem jedna od autorica, koja je sad na doktorskom studiju, javlja mi kako joj rad objavljen u Zborniku ne žele priznati jer „nije bio po mišljenju komisije vidljivo vrednovan“ (čitaj prema pozitivističkoj paradigmi) umjesto da taj pristup pohvale kao kreativni iskorak iz pozitivističkog jednodimenzionalja.

Mogao bih navesti primjere vlastitih tekstova koji su pisani u kritičko teorijskoj i konstruktivističkoj paradigmi koje su recenzenti ili odbili, ili tražili da se prerade u pozitivističku paradigmu, ili svrstali u stručne radove. Ograničit ću se samo na jedan primjer koji je imao povoljan ishod. Kad smo moja suradnica i ja napisali tekst koristeći kreativni pristup „Lateralno mišljenje“ onda je taj tekst od recenzenata ocijenjen kao stručni (što obično znači neznanstveni) i predloženo je da se rad preradi po obrascu – problem, metodologija, rezultati, interpretacija, rasprava i zaključak. Slijedila je prepiska u kojoj smo nastojali objasniti da upravo želimo izaći iz pozitivističke paradigme i da je ovaj pristup upravo po tome vrijedan što nudi nove i za sada neuobičajene pristupe. Treba ipak odati priznanje uredništvu koje je, kako su nam javili, nakon duge i burne rasprave prihvatilo naše argumente i rad objavilo kao – prethodno priopćenje, što bi značilo da ima elemente znanstvenog rada, ali u nekim elementima. Sve to dokazuje da smo duboko ukorijenjeni u pozitivističku paradigmu iz koje će izlaz biti težak i bolan.

Oluja mogućih ideja

Uspješna pedagogija je uvijek bila spoj teorije i prakse. Svi veliki pedagozi od Sokrata, preko Pestalozzija, Freineta, Montessori, Makarenka, Nilla ... svi su bili praktičari koji su bili i visoko obrazovani za svoje vrijeme. Znanstvenost nekog pedagoškog projekta, objavljenog rada nije u tome koliko vrvi veleučnim frazama nego koliko je relevantan za aktualne pedagoške probleme. Nije znanstvenost nekog rada u tome koliko u njemu ima statistike i koliko se drugih autora citira, nego koliko on predstavlja iskorak iz postojećeg.

Pored pozitivističke paradigme, koja u određenim okolnostima ima svoje značenje, potrebno je postupno afirmirati i kritičko teorijsku, i konstruktivističku, a posebno sudjelujuću. Međutim naglasak treba staviti na stvaralački pristup koji može u ovim pristupima biti više ili manje naglašen, ali to ipak nisu stvaralačke paradigme same po sebi. Stvaralaštvo u pedagogiji treba shvatiti kao traženje i iznalaženje novih rješenja za pedagoške izazove. To se odnosi kako na pedagoške projekte tako i na strukturu pedagoških radova koji više ne moraju biti samo dosadni tekstovi koje nitko ne čita nego mogu imati i druge oblike kao što su priče, poeme, filmovi, prezentacije, slike, autobiografije, drame. To je u pedagogiji uvijek i korišteno dok nije prevladao pozitivistički pristup. Podsjetimo na neke primjere:

Kad pogledamo koje knjige su kameni međaši u razvoju pedagogije to uglavnom nisu bili znanstveni radovi u današnjem obliku nego su to bila književna djela. Platon je Sokratove pedagoške ideje prikazao u obliku dijaloga koje je Sokrat vodio sa svojim učenicima. Spomenimo Rousseauovog „Emila ili o odgoju“, Pestalozzijevu „Kako Gertruda uči svoju djecu“, Makarenkovu „Pedagošku poemu“, Neillovu „Slobodnu djecu Summerhila“. Mnogi slikari prikazali su odgojno-obrazovne situacije svog vremena. Mnogi pjesnici su pisali i o pedagoškim problemima kao naš Tadijanović čija pjesma „Nosim sve torbe a nisam magarac“ govori o djeci pri odlasku iz škole i prvim ljubavima ili „Da sam ja učiteljica“ u kojoj govori o odnosu učiteljice prema djeci. Zainteresirani mogu pročitati i moju „Bajku o školi“ u kojoj su prikazana previranja u mijenjanju škole <http://ladislav-bognar.net/drupal/files/Bajka%20o%20školi.pdf>.

Iako ti radovi sami po sebi mogu biti kreativni u pedagoškom smislu oni su kreativni ako otvaraju neku novu dimenziju, ako nisu samo odraz postojećeg. Pedagogija je po svojoj suštini spoj uma i srca pa bi uz racionalni pristup pedagoškim fenomenima ovaj umjetnički dao jednu novu kvalitetu. Nove tehnologije omogućuju u pedagoškom radu linkove koji otvaraju slike, video isječke, priče, razgovore, prezentacije i druge priloge koji svakako otvaraju nove mogućnosti kreativnijeg izlaganje pedagoške tematike.

Jedan pravac u sudjelujućoj paradigmi je tzv. „Living theory“ po kojoj se u pedagojskim fenomenima ne može biti neutralan i da se naš odnos prema pedagogiji svodi na naš osobni razvoj u tom području. Zato je bitno da se u pedagojskim radovima izlaže osobni pristup i osobni doživljaj problema koji se proučava. Kao primjer možemo navesti tekst James L. Bess: „A Career Out of Control“ iz knjige „Higher Education“ (Smart, 2007) u kojem on opisuje svoj profesionalni razvoj od rada u školi, dolaska na fakultet, svoje stjecanje internacionalnog iskustva u stranim zemljama i tako govori o sveučilišnoj nastavi. Takav pedagoški tekst lakše dopire do čitatelja i djeluje uvjerljivije.

Da bi se izašlo iz dosadnog klišeja pozitivistički orijentiranih pedagoških radova jedno od rješenja moglo bi biti da se kreativni postupci primijene i u pisanju, ali i klasifikaciji pedagoških tekstova. U zborniku „Poticanje stvaralaštva u odgoju i obrazovanju“ koristili smo sljedeći pristup:

Plavi šešir razmatra proces. Ovdje pripadaju radovi koji govore o procesima promjena, o objektivnom praćenju tih procesa.

Bijeli šešir – informacije. Rad donosi korisne informacije u vezi s temom ili razrađuje osnovna pitanja koja se javljaju u teoriji ili praksi.

Crveni šešir – osjećaji i intuicija. U radu se iznose osobni stavovi i ideje. Autor/autorica iznosi svoje dileme i traganja, te uspjehe i poteškoće na tom putu.

Crni šešir – kritika i oprez. Autor/autorica kritički ukazuje na pojave u praksi i teoriji ili iznosi rizike i probleme na koje se može naići u primjeni pristupa o kojima je riječ.

Žuti šešir – ističe ono što je pozitivno. U radu se iznose prednosti do kojih dolazi ili se mogu očekivati ukoliko se koristi neki pristup. Iznosi pozitivna iskustva iz teorije i prakse.

Zeleni šešir je kreativni šešir. Tu spadaju radovi koji donose nova i originalna rješenja kako za teoriju tako i za praksu.

U nastavku dajemo nekoliko metodoloških postupaka koji bi mogli biti primijenjeni u stvaralačkom pristupu pedagoškim pojavama.

Kreativni pristup pedagoškim pojavama

Iako danas u teoriji kreativnosti postoje različite orijentacije iskristaliziran je velik broj postupaka kojima se dolazi do novih i neuobičajenih ideja. Ti postupci mogu se koristiti na vrlo različite načine

od rješavanja nekih društvenih problema do kreiranja novih proizvoda, ali mogu se koristiti i u pedagogiji od postupaka u nastavi do kreiranja projekata i pisanja pedagoških radova. Osnovno je da se ne zalijepimo za jednu ideju, da se podjednako koristi i konvergentno i divergentno mišljenje, i vertikalno i lateralno mišljenje, te da izađemo iz ustaljenih (ovaj puta pedagoških) klišeja.

Postupak „**Radionica budućnosti**“ je vrlo prikladan za pristup pedagoškim problemima jer polazi od kritike stvarnosti, raspravlja se o mogućim novim idejama, a na kraju se nude rješenja za koja se mogu ili su primijenjena u praksi. Autor je Robert Jungk i nastao je s jedne strane pod utjecajem kritičke teorije i „frankfurtske škole“, a s druge strane pod utjecajem kreativnih tehnika. Mogli bismo reći da je ovo stvaralački obrazac za kritičko teorijsku paradigmu. Ovaj postupak ima tri osnovna koraka koji su objašnjeni u tablici 2.

<i>Kritička faza</i>
Problemi i pitanja, kritičko razumijevanje problema Prikupljanje i zapisivanje kritika Sistematiziranje Evaluacija, sažimanje, naglasci i prioriteti
<i>Faza maštanja</i>
Maštoviti uvod (meditacija, rad, šetnja) Promjena negativnog pristupa u pozitivni Prikupljanje ideja (zapisivanje ideja) Pripremanje i izvođenje igre uloga, priče, izvještaji, slikanje Analiza izvedenog i izdvajanje ideja Sažimanje i zapisivanje ideja
<i>Faza implementacije</i>
Evaluacija prikupljenih ideja Stvaranje konkretnih koncepata Biranje najboljih ideja Izrada akcijskog plana

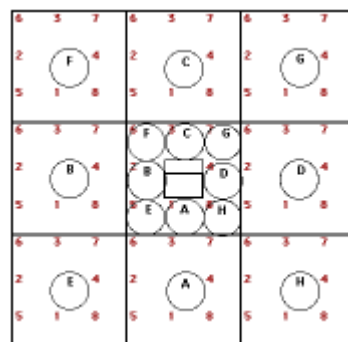
Tablica 2: Faze „Radionice budućnosti“ (prema Apel, 2004, str.6)

Ovaj pristup mogao bi se koristiti kako pri planiranju pedagoških istraživačkih projekata tako i pri pisanju pedagoških radova. Ovaj tekst pisan je uz korištenje ovog postupka pa tako vidimo i njegovu praktičnu primjenu.

„**Lateralno mišljenje**“ je postupak koji je kreirao Edward de Bono poznat pod nazivom „Šest šešira“. Suština ovog postupka je da se problemu pristupa na više mogućih načina tako da se razmatra proces, informacije, pristupa mu se intuitivno i emocionalno, kritički i optimistički, i što je posebno važno kreativno. Naša iskustva govore da se ovaj postupak izvrsno može koristiti u nastavi od osnovne škole do sveučilišta, ali ovdje ćemo se ograničiti na pisanje pedagoških radova. Već smo naveli da se ovaj pristup može koristiti i pri klasifikaciji pedagoških radova što smo učinili u zborniku o kreativnosti. Ovdje kao primjer navodimo tekst koji smo napisali moja asistentica i ja pod naslovom „Emocije u nastavi“ http://ladislav-bognar.net/drupal/files/Emocije%20u%20nastavi%201.doc%20-b_0.pdf . Tema je realizirana tako da smo teorijski proučili fenomen, da smo temu realizirali na tri stručna skupa učitelja razredne nastave gdje smo prikupili i njihova pitanja o ovoj problematici, upoznali ih s postupkom „Šest šešira“, učili pjesmu, slušali priče, odgovarali na pitanja. U pripremi i realizaciji teme sudjelovala su četiri profesora i šest studentica Učiteljskog fakulteta.

Pri pisanju rada smo objasnili metodološki pristup, a zatim iznijeli probleme emocija u odgoju i emocija u obrazovanju s teorijskog i praktičnog aspekta, analizirali smo i pitanja sudionica/sudionika stručnih skupova, iznijeli rezultate formativne evaluacije u kojoj je korišten kreativni postupak „Likovi iz bajki“. U radu su dati linkovi na važnije priloge koji su korišteni, te video zapise s održanih skupova što čitateljima daje cjeloviti uvid u pristup ovoj problematici.

„Lopoč“ (The Lotus Blossom technique) je analitički postupak koji je kreirao Yasuo Matsumura i namijenjen je stvaranju sustava ideja koje mogu poslužiti za rješavanje različitih problema i izazova pa i pedagoških. Radi se tako da se koristi tablica koja se može neograničeno širiti već zavisno od toga koliko ideja imamo. U sredinu je polje u koje se upiše osnovni problem, a oko njega osam polja u koje se upisuju ideje (označene os A do H).

Tablica 3: Postupak „Lopoč“

Ako se bavimo problemom kvalitete sveučilišne nastave npr. onda ćemo u srednji krug upisati taj naslov a u okolna polja ideje koje potiču kvalitetu u nastavi. Kada smo to učinili onda svaka od tih ideja postaje centralna ideja i oko nje se navode ideje koje ju omogućavaju. U priloženoj prezentaciji <http://prezi.com/qv8abds1tdbk/lopoc/> vidimo da smo kao ideje za podizanje kvalitete nastave naveli aktivnost studenata, interes studenata, zanimljivost, doživljaj ljepote, ugodnu klimu, poticanje kreativnosti, suradničke odnose te novo i neobično. Potom u centar stavljamo jednu od tih ideja. Mi smo stavili aktivnost studenata i stvaramo ideje kako ju ostvariti: poster, slikanje, igra, izražavanje pokretom, aktivnosti u paru i grupama, radni listovi, gluma, govor. Zatim stavljamo u centar zanimljivost i tako redom dok nam ne ponestane ideja. Pri pisanju pedagoških radova ova bi se aktivnost mogla provesti prije pisanja, a sam rad se može strukturirati tako da se opišu osnovne ideje (o podizanju kvalitete nastave npr.), a zatim svaka od njih detaljnije razradi.

Zaključno razmišljanje

U svjetskim razmjerima u pedagogiji je više-manje prevladano razdoblje pozitivizma i afirmirane su mnoge druge paradigme. Do nas te promjene očito još nisu stigle i zato je potrebno učiniti napore za promjene. Pri tom se slažemo s Beckom (1993.) da treba govoriti o modificiranju i prilagođavanju, a ne potpunom odbacivanju svega do čega je pedagogija do sada došla. Ne zagovaramo potpuno odbacivanje pozitivističke paradigme koja u određenim okolnostima ima svoje mjesto. To isto vrijedi i za korištenje kvantitativnog pristupa i statističkih pokazatelja nego zagovaramo pluralizam paradigmi i otvorenost za različite pristupe.

To svakako zahtijeva promjene u školovanju budućih pedagoga, u koncipiranju doktorskih studija, ali i permanentne edukacije pedagoga. To znači i drugačije vrednovanje pedagoških projekata u kojima bi prednost imali oni koji su u funkciji rješavanja aktualnih pedagoških problema i koji su spoj teorije i prakse. To znači i promjenu uređivačke politike pedagoških časopisa koji mogu biti otvoreni za različite pristupe, a posebno za nova i kreativna rješenja. Pri tome ne bi trebalo težiti da se časopisi temelje na jednoj paradigmi (što se u svijetu događa) jer bi to bio novi oblik jednodimenzionalnosti. Izmjenom postojeće okoštale klasifikacije radova i ugradnjom svih ostalih paradigmi s posebnim naglaskom na teorijsku utemeljenost, povezanost s praksom i stvaralački pristup ozbiljnije bi se potakao dalji metodološki razvoj pedagogije u nas. Pri pisanju radova bilo bi dobro da autori u „Metodološkom pristupu“ objasne svoja filozofska i metodološka polazišta kako bi se izbjegli nesporazumi, a recenzenti navedu da se i sami s takvim pristupima upoznaju.

Pedagogy like reflection of existing or creating of possible

Abstract

Our pedagogy had a few methodological periods and today it is entangled in the net of positivism. Intention that methodology nature sciences would be applied on social science separated pedagogical theory from practice. Similar happened with applying mathematic in pedagogical phenomena. Scientific pedagogical articles, which are condition for progress in pedagogical profession, usually are statistical exhibitions without connection with pedagogical reality. These articles nobody read except authors themselves and they are in function of personal scientific proof. It is very questionable such pedagogical science and pedagogical professionals selected on this way. We are again in situation to proofing sentence that practice without theory is blind and theory without practice is sterile.

Pedagogical future, like other sciences, lies in its creativity, in its ability to create new answers on new challenges. It not means methodological exclusivity but it means different approach to pedagogical studies, doctoral studies, evaluation scientific works, pedagogical projects, pedagogical magazines and qualitative new relation between theory and practice. It means affirmation new paradigms in approach to pedagogical phenomena.

Key words: positivism, critic, creativity, openness, new paradigms

Literatura:

Apel,H. (2004) The Future Workshop, Deutsches Institut für Erwachsenenbildung März
http://www.die-bonn.de/esprid/dokumente/doc-2004/apel04_02.pdf (Dostupno 28.04.2012.)

Beck,C. (1993.) Postmodernism, Pedagogy, and Philosophy of Education, “Philosophy of Education”, http://www.ed.uiuc.edu/EPS/PES-Yearbook/93_docs/BECK.HTM (Dostupno, 1.06. 2007.)

De Bono,E. (2009.) Lateral Thinking & Parallel Thinking,
<http://www.edwdebono.com/debono/lateral.htm> (Dostupno 28.04.2012.)

- Bognar, B. (2001). Pedagogija: znanosti i stvaralaštvo. Metodčki ogledi, 8(2), 69-77.
- Bognar, B. (2001). Kritičko-emancipacijski pristup akcijskim istraživanjima. Život i škola, 47(6), 45-60.
- Bognar, B. (2008.) Stvaralački pristup znanosti, „Metodčki ogledi“, 15, 1, str. 11-30.
- Bognar, L. (2007.) Pedagogija u razdoblju postmoderne, Zbornik radova I. kongresa pedagoga Hrvatske „Pedagogija prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja“, Hrvatsko pedagoško društvo, Zagreb, str. 28-40.
- Bognar, L./Whitehead, J./Bognar, B./Perić-Kraljik, M./Munk, K. (2009.) Poticanje stvaralaštva u odgoju i obrazovanju/Encouraging creativity in education, Knjiga radova - Priručnik za sadašnje i buduće učiteljice i učitelje/Collection of papers - a Handbook for Current and Future Teachers, PROFIL, Zagreb, 363 str.
- http://kreativnost.pedagogija.net/knjiga/Encouraging_creativity_in_education_book.pdf
- Mijatović, A. (2001.) Pogled na hrvatsku pedagogiju na kraju stoljeća, http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/hrv_ped_kraj_stoljeca-cro-hrv-t07.pdf (Dostupno 28.04.2012.)
- Mušanović, M. (1996) Postmoderne epistemologije pedagogije. zbornik: Zbornik radova Sabora hrvatskih pedagoga, Pedagogija i hrvatsko školstvo: jučer i danas, za sutra, Zagreb 1996, HPKZ, str. 98-106.
- Polić, M. (1999.) Uz rane raspre hrvatskih filozofa o mjestu i zadacima pedagogije, Prilog promišljanju odnosa filozofije i pedagogije, <http://www.radionicapolic.hr/filozofija/tekst09.pdf> (Dostupno, 28.04. 2012.)
- Polić, M. (2001) Odgoj i stvaralaštvo, <http://www.radionicapolic.hr/filozofija/tekst11.pdf> (Dostupno 28.04.2012.)
- Smart, J. C. (ur.) (2007.) Higher Education: Handbook of Theory and Research, Volume XXII Springer, Dordrecht, The Netherlands
- Žarnić, B. (1996.) Pedagogija: hermeneutička, empirijska ili kritička znanost, Pedagogija i hrvatsko školstvo, H. Vrgoč (ured.), HPKZ, Zagreb str.92-97